

scribit: « Absurdum fuisse visum politicis *constitui articulum fidei*, causas ad matrimonium spectantes pertinere ad iudices » ecclesiasticos (163). » Ergo cum hic canon editus est, omnibus persuasum fuit illum esse plane dogmaticum; quomodo igitur postea naturam immutavit, ut evaderet disciplinarius? Rursum: quomodo definivit consilium sub anathematis interminatione causas matrimoniales ad iudices ecclesiasticos spectare, si principes huiusmodi revocando concessionem, ipsum canonem falsum reddere potuissent?

Tandem quae de sponsalibus addit, errorem continent in Bulla, ut diximus, Pii VI. iamdiu confixum; quia, etsi sponsalia sacramentum non sint, ad sacramentum tamen referuntur eique subiacent, ut suo loco exposuimus.

Interim ex hactenus discussis patet quam verum sit, eos qui non contenti limitibus illis, quibus civilis auctoritas continetur circa causas matrimoniales, vellent eidem tribuere, quod proprium Ecclesiae est, ad eamque exclusive pertinent, inniti assertionibus *gratuitis, falsis, erroneis, haereticis, iamdiuque ab Ecclesia proscriptis*; fierique nulla ratione potest, ut in eas non impingat quicumque idem propositum persequi velit.

CAPUT III.

De civili potestate principum infidelium relate ad Matrimonium.

ARTICULUS I. — Principes infideles ius non habent constituendi impedimenta matrimonium infidelium dirimentia, suisque legibus nullatenus vinculum attingere possunt.

Quamvis instituti nostri ratio postulet, ut de civili potestate loquamur relate ad matrimonium *christianum*, saepius tamen ob rerum nexum de coniugio etiam infidelium deque infidelium principum in illud potestate innuere aliquid debuimus. Revera

(165) Cf. apud Pallavicin. *Hist. conc. Trid.* lib. XXIII. cap. IX. n. 41.

de matrimonio christiano agi complete non potest, nisi etiam seposita sacramenti ratione, infidelium matrimonium in sua relatione ad civilem potestatem spectetur. Nos vero tum in hoc, tum in priore libro palam professi sumus ipsum infidelium matrimonium a civili lege quoad vinculum non pendere, nec dirimi posse: sed modo plenius atque directe haec sententia vindicanda est.

Haud ignoro plerosque sive theologiae moralis institutores, sive iuris utriusque interpretes communi pene calculo docere posse principes infideles suis legibus irrita facere infidelium subditorum coniugia (1). Immo nonnulli adeo progressi sunt, ut ius istud infidelibus principibus tribuerint in suos etiam subditos fideles (2). Exinde vero collegerunt veluti corollarium in suo contentum theoremate etiam principes fideles hac frui potestate in fideles subditos; etsi postea concedant posse hoc illis ab Ecclesia ius adimi ac sibi soli vindicare; aut saltem principes fideles pro sua erga Ecclesiam pietate hoc ius in Ecclesiae favorem cessisse, ut suo loco vidimus (3).

Fateor, me nunquam potuisse huic sententiae acquiescere; scilicet de iure seu auctoritate principum infidelium sancienti leges, quibus suorum subditorum infidelium coniugia nulla redderentur. Multo vero minus potui animum adiacere caeteris recensitis sive theologorum sive iurisperitorum placitis, ut ex

(1) Sanchez *De matrim.* lib. VII. disp. III. n. 3. Schmalzgrueber *Ius can.* lib. IV. tit. 1. *De sponsal.* n. 364. Carrière *De matr.* part. III. n. 349 seqq. Qui recensent alios auctores pro hac sententia.

(2) Sanchez loc. cit. n. 7. ubi aperte scribit: « Id vero monuerim, fideles » subditos infidelibus principibus, utpote qui eorum oppida inhabitant, ad » stringi legibus eorum iustis irritantibus matrimonium in omnibus iis casi- » bus, in quibus ad alias eorum leges tenentur. Quare si cum eo dirimenti » impedimento contrahant, erit nullum matrimonium. Quia ratio sacramenti » superaddita matrimonio fidelium, non impedit in principibus potestatem » impedimenta dirimentia statuendi. » Quam abusi sint Sanchezii auctoritate non pauci recentiores, satis notum est.

(3) Iterum Sanchez loc. cit. n. 2. Id ipsum docet Drouin *De re sacram.* lib. IX. cap. 1. §. II. *Dico* 2 et 3. alique passim, qui id inferunt ex generali principio de insita principatui auctoritate in matrimonia.

huius lucubrationis decursu facile colligi potest. Postquam vero animadverti abusum istiusmodi sententiae ex parte tot regalarum ac pseudo-politicorum, magis iugiter ac magis eam aversatus sum.

Ne tamen quispiam mihi succenseat, quasi velim civilem potestatem ultra debitum coërcere, nonnulla veluti lemmata hic subiiciam, quae patefacient me Caesari illud reddere quod Caesaris est.

Ac primo facile assentior, leges principum etiam infidelium, quae sancitae fuerint in commune societatis bonum, quaeque non adversentur sive iuri naturali sive divino, obstringere subditos in conscientia, adeo ut isti nequeant illas sine peccato infringere. Hoc enim aperte docet Apostolus generalibus illis verbis: « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa praestatis... Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem (4). » Quibus consonant quae habet Apostolorum Princeps (5): Et ante omnes Christus Dominus dicens: « Reddite ergo quae sunt » Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo (6). » Sermo porro in his est de principibus infidelibus.

Secundo et illud ultro profiteor, vim suam horum principum leges habere, non modo quum aliquid decernunt iuxta legem naturalem ac divinam, verum etiam cum aliquid sanciant, quod sit praeter legem naturalem ac divinam positivam, quae profecto non pauca sunt, quot nempe utraque lex nec praecipit nec vetat.

(4) Rom. XIII. 1-7.

(5) I. Petr. II. 13.

(6) Matth. XXII. 21.

Immo tertio addo, posse principes infideles contractus, qui adversentur publico ac sociali bono, rescindere, conditionesque apponere, quae nisi serventur, reddantur nulli seu nullius effectus actus subditorum, ut patet in contractibus pupillorum sine tutorum consensione, in testamentis aliisque id genus, quibus ius Romanum redundat (7).

Qui etiam, ut ad rem propius accedam, quarto et id libenter tribuo, posse principes infideles subditis suis infidelibus illa omnia circa nuptias praecipere, quae in bonum societatis, et ad publicam morum honestatem conducunt. In quem finem non solum possunt prohibere nuptias, quas noxias habent, sed praeterea decernere poenas in legum, quae connubium attingunt, transgressores, eosque privare civilibus effectibus ipsius connubii, eosque ut innuptos habere.

Quibus admissis, quae certa ac ineluctabilia sunt, ad vinculum quod attinet coniugale seu nexum, quo contrahentes foedere perpetuo iunguntur, longe verisimilius censeo, principes infideles etiam in subditos suos infideles nullum prorsus ius habere, nullaque frui auctoritate, ex qua fiat ut valide aut invalide coniugium contrahant. Arbitror nullius vis leges esse, si quas tulerint, ad infirmanda coniugia, si illas excipias, quae ipsum confirmant naturae ius, seu quibus vetant aut irritant illas ipsas nuptiales coniunctiones, quae iam nullae ac irritae forent lege ipsa naturali, aut divina. Qua in hypothesi haud irritae eiusmodi nuptiae redderentur vi civilis legis, sed legis naturae, aut divinae (8).

(7) Cf. Biner *Apparatus eruditionis ad iurisprudentiam*, part. I. *De iure in genere*, cap. 1. seqq. Quamquam non desint theologi, qui id aut in dubium revocent, aut omnino negent. Cf. apud card. De Lugo *De iustitia et iure*, disp. VII. sect. I. et *De contractibus in genere*, disp. XXII. sect. IX item Lessium *De contract. in genere*, lib. 2. c. 17. *Dubit.* IV.

(8) Quamquam et illud animadvertere praestat incertam esse principum iuris naturalis interpretationem; nec enim ipsi infallibilitate fruebantur, immo saepe errarunt in huius naturalis legis interpretatione, et quidem gravissime; interdum enim censuerunt aliquid adversari legi naturae, nec tamen adversabatur; interdum aliquid conforme eidem legi iudicarunt, quod tamen constat ipsi

Argumenta pro hac doctrina ad tria praecipue revoco, prout eam specto *primo* relate ad Deum, *secundo* relate ad Principes; *tertio* relate ad matrimonii naturam. Haec singillatim enucleare iam adgredior maiori qua potero perspicuitate.

Atque ut a Deo ordiar; certum est Deum ipsum, ut alias saepe adnotavimus, instituisse coniugium ante protoparentum lapsum, duasque praecipuas unitatis atque indissolubilitatis proprietates coniugio affinxisse. Quo facto ostendit vindicasse sibi eiusmodi connubialem unionem ante cuiusvis publicae societatis conventionem. Cum igitur ex iure divino positivo sit anterior coniugalis contractus qualibet sociali constitutione, quovisque civili consortio, patet societatem seu principes civiles vinculum coniugale, ex quo velut ex fonte connubialis societas dimanat, attingere haud posse utpote rem prorsus divinam.

Sane Deus tum in lege naturae, tum in lege scripta, tum in lege denique evangelica intimum hoc coniugum vinculum moderatus est, ordinavit, rexit. Siquidem Deus ipse leges sancivit, quibus legitimum haberetur.

Haud me latet reponi posse, Deum matrimonii naturam proprietatesque determinasse, at simul aliquid, quod ad ipsum

adversari. Quod innumeris prope exemplis tum ex legibus antiquiorum legislatorum, tum ex ipso iure Romano demonstrari facile posset, praesertim circa connubiale foedus, circa divortia etc. A quonam sane principes constituti sunt interpretes et iudices iuris naturalis? Poterant itaque errare principes, prout reipsa saepe errarunt, quemadmodum potuerunt errare privati, saepiusque errarunt. Vel ipsa infidelitas, idololatria, polytheismus nonne adversantur legi naturae? Nonne pugnant cum recta ratione? Attamen et principes et subditi turpiter in illis hallucinati sunt, perinde ac in foecundis consecutionibus, quae ex idololatria promanant. Quid igitur nobis nonnulli obtrudunt necessitatem alicuius interpretis authenticici legis naturae in matrimoniorum negotio, ut evincant principibus infidelibus ius convenire in vinculum coniugale?

Hoc vero dictum est, ut aiunt *ad hominem*, nec enim inficiamur principes, quamvis infallibilitate praediti non sint in legis naturalis interpretatione, posse leges condere ad ea determinanda, quae a iure naturali aut divino determinata non sunt, neque adest Ecclesia, ad salutem reipublicae. Itaque illud unum refellere intendimus, quod aliqui afferunt ad adstruendum, ut diximus, ius principum in matrimonii vinculum.

Cf. Martin *De matrim.* part. II. p. 74.

vinculum refertur, indeterminatum legi reliquisse, adeoque principem nihil quidem statuere posse contra id, quod divinitus sancitum est, at suis legibus aliquid posse addere, ac naturalem libertatem, ut in aliis, ita etiam in matrimoniis iungendis restringere. Iam vero eo ipso quod Deus quaedam indeterminata reliquit, necessaria esse videtur publica auctoritas, quae saltem determinet ac definiat ea, quae naturali lege non satis constant. Quis enim determinet quinam gradus consanguinitatis, quivis error vel consensus defectus matrimonium dirimat? Num privatus quisque? Id nemo dicet: ergo ad auctoritatem publicam pertinere divino iure dicendum est.

At facilis responsio. Duplex enim vel ab ipso humanae societatis initio divinitus constituta est auctoritas, sacra et civilis; et ipsa rei natura postulat, ut hominum societas duplici hac auctoritate regatur. Iam vero matrimonii vinculum, ut res natura sua sacra et spiritualis, nullatenus ad civilem, sed ad sacram auctoritatem spectat. Si quod ergo Deus indeterminatum reliquit, si qua ulterior necessaria sit legislatio, quae non meros civiles matrimonii effectus, sed ipsum vinculum afficiat, id omne natura sua pertinet ad sacram illam auctoritatem, quae Dei nomine sacrum ac religiosum matrimonii contractum moderetur, adeoque omnis legislatio de matrimonii vinculo a Deo ipso sive immediate sive mediate, per sacram auctoritatem profisciscitur.

Ad haec accedit, quod Deus in coniugii institutione adumbrare sibi proposuerit, immovero etiam significare futuram Divini Verbi sui incarnationem, uti declarat Apostolus (9). Hinc illud ut signum sacrum rei sacrae instituit, quocirca a nulla humana potestate attingendum. Hoc vero signum in vinculo praecise constitit seu nexu, quo duo coniuges unum inter se fiunt inseparabili prorsus ratione, prout inseparabilis coniunctio facta est Verbi cum assumpta humanitate. Quod quidem expressum est illis verbis: *et erunt duo in carne una* (10). Quomodo igitur

(9) Ephes. V.

(10) Hoc perbelle Moyses passim insinuat, dum in legibus divinitus datis,

poterunt principes sacrum hoc signum suis legibus attingere, ut auctoritate sua validum aut irritum faciant?

Praeterea a Deo ordinatum est coniugium ad procreandos homines, viventes scilicet sui ipsius imagines, qui fierent aliquando haeredes coeli et incolae supernae illius civitatis, cuius fundamenta non homo sed Deus ipse posuit (11). Quum proinde ad finem adeo sublimem, seu supernaturalem Deus primario saltem direxerit suam hanc coniugii institutionem in ipso statu paradisiaco, profecto dependentem eam minime effecit ab hominum potestate ac arbitrio, ita ut ipsi possent legibus suis Dei opus aliqua ratione evertere aut labefactare, atque ipsius firmitas aut inanitas ab hominis voluntate penderet, tanquam res politicae potestati subiecta.

Sive igitur spectemus coniugii institutionem a Deo factam eiusque moderationem; sive arcanum mysterium quod in eius institutione Deus adumbravit; sive demum finem supernaturalem, ad quem illud ultimo destinavit, patet omnino voluisse Deum, ut illud ab humana voluntate ac potestate nullo prorsus modo penderet, ac proinde nullum principem potestatem habere in illius valorem aut infirmitatem. Et haec quidem ex parte Dei.

Ex parte Principis id ipsum efficitur; nimirum principes generatim suis legibus vinculum attingere, ac nominatim impedimenta dirimentia constituere non posse. Nam potestatis civilis obiectum est bonum commune subditorum prout *cives* sunt et membra, societatis, cui potestas ipsa praeest, quamque regit ac moderatur. Totum idcirco eiusmodi obiectum externum est, non autem internum ac individuale, quod ab humano principatu

non alia phrasi uti consuevit ad significandum maritum et uxorem quam voce *Tu*. Ex. gr. Deut. V. 14. « Non facies in eo (die sabbati) quidquam operis *tu* » et filius tuus et filia, servus et ancilla etc. » XII. 18. « Comedes ea... *tu* et » filius tuus et filia tua et servus etc. » Levitic. XXV. 6. « Erant vobis in cibum » *Tibi* et servo tuo etc. » Et ita porro quasi nempe ageretur de una eademque persona cum agitur de viro et uxore.

(11) Hebr. XI. 10.

nec directe neque indirecte potest attingi, utpote humanae directionis incapax, cum soli Deo atque conscientiae pateat. Hinc leges mere humanae poterunt quidem actus externos civium relationesque sociales civium sive inter se, sive cum principe ipso afficere; poterunt quae publicam aut privatam morum honestatem, quietem ac tranquillitatem felicitatemque temporalem subditorum attingunt promovere, atque amoliri, quae illis adversantur; poterunt in delinquentes poenis animadvertere, ac si quae alia sunt huiusmodi. Intra hunc cyclum tota coarctatur humana potestas; extra ipsum iam non poterit excurrere, quia materia se subtrahit illius obtutui, nec humanarum legum obiectum esse potest (12).

Iam vero coniugii vinculum, unde oritur societas coniugalis, totum internum est, atque ad conscientiae forum unice spectat; ab actu mere interno voluntatis enascitur, cui nulla humana potestas, si desit, supplere potest, ut in caeteris contractibus rerum externarum, quae humanae dispositioni et auctoritati subesse possunt, cuiusmodi ex. gr. essent contractus emptio- nis, venditionis, locationis, bonorum pupillorum, praescriptionis, aliorumque id genus plurima, de quibus lex decernere valet ob commune societatis bonum (13). At talis non est actus

(12) Cf. Biner op. et loc. cit. p. I. c. I. q. 5. concl. 2. ubi inter caetera scribit: « Disparitas desumenda est ex fine utriusque potestatis, ecclesiasticae » scilicet et politicae. Illa siquidem pro fine habet rectam gubernationem eccle- » siasticae reipublicae in ordine ad finem supernaturalem, beatitudinem nempe » aeternam: ad quem finem actus interni cumprimis opportuni sunt et neces- » sarii. Finis vero potestatis et iurisdictionis politicae est recta gubernatio rei- » publicae secularis in ordine ad felicem eiusdem statum quoad externa pro- » curandum et conservandum: ut nempe per salubres leges pax et tranquillitas » civium foveatur, administretur iustitia, nemo ab altero laedatur, et suum » cuique tribuatur. » Quod deinde fuse prosequitur, solvitque difficultates, quae huic principio adversari videntur; ostenditque neque *directe* neque *indirecte* humanum legislatorem cum externis posse actus internos praecipere aut prohibere. Sufficere vero ei consensum internum in contracta *iure naturali* requirere contrahens mentiatur, ac alterum decipiat.

(13) Id patet ex disparitate ingenti, quae intercedit inter caeteros contractus et coniugium. Illi enim sunt omnino temporales, nec per se ad bonum hominis spirituale spectantes, quique nullo iure divino, sed ab hominibus tantum sunt

quo quis assentitur ad se vinculo connubiali cum altero arcto adeo nexu coniungendum, ut exinde unum quadantenus cum alio efficiatur, tradendo alteri corporis sui cessionem, et vicissim alterius cessionem acceptando, unde iura et officia mutua exoriuntur.

At adversarii, missis philosophicis quaestionibus circa obiectum civilis potestatis, ad historiam matrimonialis legislationis provocant. Frustra, inquit, contenditur matrimonii vinculum civilis potestatis obiectum esse non posse: contra factum argumenta nil valent. Iam vero factum est monumentis omnigenis iurisprudentiae consignatum, paganos principes consuevisse leges ferre, quae matrimonii vinculum attingerent, conditionesque statuisset, quibus deficientibus irrita prorsus ac nulla essent coniugia, seu aliis verbis impedimenta, quae nos dirimentia vocamus, principes suis legibus constituisse.

Ut huiusmodi difficultas penitus evertatur, nos reponimus principes suis legibus, quibus adversarii tantopere fidunt, matrimonia non modo non irritasse, sed neque in animo id habuisse, neque tentasse.

Sane: illud infideles principes efficere non potuerunt, immo nec tentare, cuius nullam habebant *ideam*. Deficiente enim idea quidpiam fieri nequit aut tentari. Porro haec idea irritationis *vinculi* coniugalis destituti omnino erant principes infideles. Haec enim idea de irritatione foederis *coram Deo et in foro conscientiae* tota christiana est. Veteres ne suspicati quidem aliquando sunt, aliquem actum conscientiam maculare ac sontem coram Deo efficere, qui eum poneret et quidem occulte, ex eo quod impingeret in legem a principe sancitam. Iam vero si exerceretur connubium, quod irritum quoad vinculum est,

instituti, secus ac sit foedus connubiale, ut vidimus. Adeoque potest plura princeps decernere circa illos contractus ac etiam irritos facere utpote potestati eius obnoxios, ad commune bonum, ad iustitiam et aequitatem servandam, non autem idipsum potest circa matrimonium, quod et in se et ratione finis altioris longe ordinis est, ut possit a principe quoad eius substantiam attingi. Cf. Martin op. cit. n. 215.

profecto omnes hi actus totidem essent peccata, quae reum illum constituerent, qui eos poneret; contra vero honesti ac liciti evaderent, si vinculum esset legitimum. Numquid de hoc cogitarunt unquam humani legislatores? Praesertim cum sub paganismo pervulgata esset persuasio fornicationem per se licitam esse, aut saltem indifferentem, ut inter caeteros constat ex Epicteto (14), et ex eo quod Apostoli debuerint inter caetera neophytis christianis ex gentilitate fornicationem interdicere (15). Porro potuerunt ne unquam principes id suis legibus irritantibus praetendere, ut *fornicarii* redderentur actus, qui, si in legitimo fierent coniugio, liciti essent ac matrimoniales? Hoc est vere absonum pro illa aetate, et iuxta notiones seu principia, quae tunc vigeant; si igitur principes infideles hac idea carebant, quomodo potuerunt leges condere, quibus nullum nuptiale vinculum redderetur? Concludendum igitur est principes infideles neque leges sanxisse ad vinculum irritandum, neque id efficere potuisse.

Verum, si ita est, dicet quispiam, quo tandem tendebant tot illae veterum leges, quibus matrimonia nulla declarabantur? Quid fiet de iurisprudentia Romana, in qua non pauci tituli de nuptiis reperiuntur?

Eo unice tendebant, ut coram lege haberentur uti nulla et illegitima coniugia, perinde ac si nunquam fuissent celebrata. Ita contrahentes puniebantur, effectibus civilibus destituebantur, proles ut illegitima habebatur, iure non fruebatur haere-

(14) *Enchirid.* cap. XLIII. vel iuxta ed. Firm. Didot cap. XXXIII. n. 8. in quem loc. Cf. Simplicii Commentar. Idem constat de Socrate, apud Xenophontem, *Memorabilium* lib. III. c. II. qui Theodotam erudiebat meretricem ad apte viros alliciendos. Id ipsum patet ex Terentio in *Adelph.* I. 2. 21 seq. Cf. Spencerum, lib. I. p. 745. Schwarzium in *Dissert. De Comissation. vel. Altorf.* 1744. §. 10. 11. Albertium ad Rom. XIII. 15.

(15) Act. XV. 20. In quem loc. Cf. Cornel. a Lapide, *Kuinoel Comment. in lib. N. T. historic.* Lipsiae 1827. vol. IV. ed. sec. aliosque interpretes passim sive catholicos sive protestantes, qui omnes in eo conveniunt ideo datum ab Apostolis hoc decretum novis ex gentilitate christianis esse, quod ethnici nullum in fornicatione peccatum, saltem grave agnoscerent.

ditatis, aliisque privabatur bonis. Scilicet afficiebant principes legibus suis coniugium mere civile, uti nunc solet nuncupari, quoad suos externos effectus; at nulla ratione vinculum ipsum attingebant, ita ut in se matrimonium sive validum redderent, sive invalidum. Ad eum nempe modum, quo nunc etiam in nonnullis legislationibus christianorum matrimonium, praescindendo ab actu religioso, prout loquuntur, coram lege legitimum aut illegitimum, legale aut illegale, validum aut invalidum dici solet. Verum hoc non officit, quominus in interiori conscientiae foro aliquod coniugium, quod nullum seu irritum respectu legis habetur, validum in se verumque sit coniugium, ac viceversa irritum prorsus sit ac invalidum illud ipsum coniugium, quod legitimum ac validum est respectu legis civilis.

Quod si forte in ipso conscientiae foro irrita quandoque fuerunt connubia, quae a civili lege vetabantur, id non accidit, ut paulo ante admonuimus, vi civilis legis, sed vi legis naturalis quam civilis lex declarabat atque sanciebat (16); at irrita non fuissent connubia, si ea impedimenta non fuissent simul naturalia, sed mere civilia. Nulla haec coniugia etiam fuissent, etsi lex civilis ea non prohibuisset.

Quod si hae leges aliquam vim in vinculum iuxta aliquos habere potuerunt, id solum ad summum concedi posset, quatenus principes eas leges tulerunt, non tam ut civiles principes, quam ut pontifices ac sacerdotes in persona principis supremi, quia dignitas sacerdotalis seu pontificia regio ac imperiali culmini saepe coniuncta fuit, et quadantenus in unum coaluit: coniugium vero ex universali quadam traditione tanquam aliquid sacrum ac religiosae auctoritati obnoxium habitum fuit, adeoque legislatio, potissimum de matrimonio, sacerdotalis esse consuevit penes Persas, Aegyptios, nec non penes Romanos (17).

(16) Recolenda tamen sunt, quae paulo ante animadvertimus circa hanc declarationem.

(17) Praeter documenta, quae in hanc rem superius exhibuimus, Cf. Von Moy in op. German. cui titulus latine *Historia iuris matrimonialis christiani*. Regensburg. 1835. pag. 5 seq. Item Hotomannum *De ritu nupt. c. 3. in Graevii thes. antiquit. tom. Roman. VIII.*

At principes, prout principes politici sunt, nullam relate ad matrimonii vinculum et ad impedimenta dirimentia potestatem unquam habuerunt. Haec quidem, etsi in abstracto, ut aiunt, spectata veritatem habere videantur, in concreto nihilominus si res spectetur, non paucis subsunt difficultatibus; ut enim postea videbimus, principes infideles cum falsam ac superstitiosam religionem profiterentur cuius sacerdotio fungebantur, non poterant vi ipsius pontificatus has leges, quae vim haberent, circa coniugium condere, neque putandum est Deum his falsis sacerdotibus ac pontificibus auctoritatem suam communicare, illosque constituere legis naturalis-divinae interpretes et organa, ut decernant matrimonia quoad vinculum valida aut nulla. Eo vel magis quod saepe honestaverint sive coniugia sive divortia, quae nulla ratione cum lege naturali ac divina cohererent. Ut alia praetermittam, quae paulo ante attigimus de idea, qua ipsi destituti erant, ut id efficere voluerint aut potuerint.

Frustra vero aliquis opponeret, principes saltem in directe ac remote hanc potestatem habere, quatenus reddere possent subditos suos inhabiles ad assensum praebendum contractui nuptiali a lege vetito, prout Ecclesia in concilio Tridentino inhabiles ad contrahendum eos effecit, qui clandestine coniugia sua inirent. Frustra, inquam, id quispiam opponeret; nam princeps civilis non potest inhabiles reddere contrahentes subditos, nisi in ordine civili ac sociali, ut principatus natura exposcit, prout inhabiles reddit pupillos sine consensu tutoris, filios familias sine consensu patris, uxores sine consensu mariti ad contractus quosdam ineundos. Qui proinde si quidpiam attentarent, nihil efficerent ob eiusmodi inhabilitatem, nec tenerentur in conscientia pacta servare, quia subiecta materia id patitur, quae principi obnoxia est (18). Contra vero quum contractus nuptialis, utpote sui generis, ex saepius dictis, principi minime obnoxius sit, nequit is inhabiles subditos sibi commissos effi-

(18) Saltem ex communi sententia una cum exceptionibus, quas theologi apponere solent. Cf. Lugo et Lessium loc. cit.

cere ad illum ineundum, nec eapropter potest vinculum impedire aut solvere, sed unice potest effectus externos, civiles, sociales attingere eiusdem connubialis contractus, qui ad principem spectant (19).

Quod si Ecclesia inhabiles in concilio Tridentino fideles effecit ad contrahendum clandestine matrimonium, ideo est, quia contractus est materia proxima sacramenti, a qua re non distinguitur, eodemque actu fit contractus ac sacramentum, seu clarius etiam, contractus est ipsum sacramentum. Cum vero a Christo Ecclesia potestatem acceperit plenam in sacramentorum administratione, iure potuit attingere contrahentes in ordine ad sacramentum eosque ineptos ad legitimum consensum praebendum efficere. Praeterea potestas Ecclesiae sese ad forum conscientiae protendit, interioresque voluntatis actus, eosque nullius roboris reddere ad sacramentum conficiendum, quod civilis princeps praestare nequit; principis enim auctoritas politica est, Ecclesiae vero divina, ac Dei nomine ac voluntate praecipit. Exinde patet disparitas, quae inter utramque potestatem interponitur (20). Quod si potestas principum aliquo vero sensu etiam ex Deo est, et si iuxta Apostolum principes *Dei nomine* imperant, ut ex se patet, tota hac potestate ipsi fruuntur in ordine suo, nempe in ordine ad bonum politicum, et externum, seu civile.

Idipsum ex eo patet, quod leges civiles iustae etsi subditos obligent in conscientia, non inde sequitur illis legibus eos obstringi, quarum obiectum extra principis seu legislatoris polititionem est, cuiusmodi, ut vidimus, vinculum est coniugale. Qui proinde sic ratiocinaretur. Subditi etiam infideles tenentur in conscientia legibus obsequi principis infidelis, porro inter has leges et illae commemorantur, quae illegitimum efficiunt

(19) Cum principum leges intra ambitum potestatis sibi propriae in conscientia subditos obligent; si subditi nuptias inirent contra legis praescriptum, utique peccarent, si leges iustae sint, nuptiae erunt illicitae, sed tamen validae.

(20) Cf. Biner loc. cit.

coniugium; ergo istorum coniugium nullum ac illegitimum evadet etiam in conscientiae foro; perperam ita concluderet. Nam ille, qui ita dissereret sophismate uteretur, permiscendo leges iustas, quae obligationem pariunt in conscientia cum lege, quae si vinculum ipsum attingere tentaret, eo ipso esset *iniusta*, quae ultra potestatis civilis ambitum excurreret. Habita ergo ratione potestatis principis in se, inspectaque natura ac indole veteris legislationis, constat, quod proposuimus, haud inesse principibus infidelibus ius sive generatim vinculum attingendi, sive nominatim constituendi impedimenta matrimonium dirimentia infidelium subditorum (21).

Hoc demum ipsum efficimus spectata matrimonii ipsius intima natura. Siquidem matrimonium mere naturale in primordiali perfectione sua aliud non est quam conventio, in qua duo individua diversi sexus se mutuo obligant ad id, quod natura exposcit ad liberorum procreationem, rectamque ipsorum institutionem. Iam vero eiusmodi conventio prout relationem dicit ad statum sociale, ut sit licita atque legitima a civili etiam auctoritate dirigi aliquatenus potest ac ordinari; alioquin mala non pauca nec levia exoriri possent, quae tranquillitatem familiarum ac publicam perturbarent publicaeque honestati multam perniciem afferrent; atque hoc sub respectu non abnuimus posse principes leges prohibentes condere, quae tamen vinculum non attingant.

Nam vinculum ipsum suapte natura ita sacrum est sanctumque, ut civilem omnem auctoritatem excedat, habita ratione actus, quo fit, obligationum, quas gignit, finis, in quem tendit. Haec singillatim enucleemus oportet, ut veritas thematis nostri magis patefiat.

Actus, quo ipsa conventio fit, et ex quo vinculum exurgit, indi-

(21) Nec obest, quod nonnulli reponunt principum leges solum *prohibentes* fore inefficaces, nisi impedirent ipsum vinculum; nam praeterquam quod id non evincitur, deberet ostendi graviora incommoda non sequi ex legibus irritantibus, quae tamen longe praevalet illi incommodo de inefficacia legum tantum prohibentium respectu praesertim nubentium.

vidualis est ac liber seu pendet a libera voluntate, qui nisi sit contra naturae legem, involvatque turpitudinem aliquam, vim suam habet independentem a quavis politica lege, quae non attingit nisi actus externos, eosque legi obnoxios, non autem actus internos, ut paulo ante animadvertimus. Ecquis enim potest ius exercere in voluntatem liberam ac individualem, qua decernitur aliquid ac eligitur ad bene, honeste beateque vivendum? Quanam ratione civilis princeps, qui nulla potestate pollet in domesticos vitae actus, efficere poterit, ut nullus evadat actus, quo se quis private obstringit ad fidem perpetuam alteri servandum ad prolis procreationem? Quomodo poterit impedire quominus in conscientiae foro legitime utatur facultate se cum altera matrimonialiter coniungendi etiam in concupiscentiae remedium? Fac ex.gr. quemdam herum velle se connubio copulare cum ea, quae est conditione serva; et quin cum ea fornicetur, velle potius eam ducere in uxorem; numquid hic se coram Deo reum constituet ac irritum inibit coniugium obnitente principis lege positiva? Numquid tanquam totidem fornicationes habendi erunt coniugales actus, qui naturae lege honesti sunt? Non puto quempiam id esse dicturum. Hac de causa Tridentinum, nativa spectata libertate, nullaque iniecta legum mentione, quae a principibus sive infidelibus sive fidelibus latae fuerint, declaravit rata et vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit, quae clandestine contracta fuerant ante decreti sui publicationem, vel contraherentur inter fideles. Multo igitur magis Ecclesia ut vera habet matrimonia, quae inter infideles contra quasvis infidelium principum leges contrahuntur, prout valide contracta habet ac recognoscit coniugia, quae invitis parentibus ineantur, quin ipsae obstant fidelium principum leges.

Accedit, actum, quo initur coniugium, talem esse electionis actum, ex quo pendet totius in posterum vitae ratio; at in re tanti momenti, quemadmodum nequiret legislator impedire propositum alicuius virginitatem servandi ac profitendi celibatum, ita nec impedire potest statum coniugalem, per quem

aliquis consulere vult conscientiae suae ac propagare seipsum, talemque vitae statum amplecti, ad quem ius habet, et a quo tota vitae huius felicitas pendere censetur (22). Ergo spectata actus natura, patet principem infidelem nulla ratione posse suis legibus nativam libertatem ita coërcere, ut eius actus irriti reddantur.

Sed non minus perspicue idem apparet, si ratio habeatur iurium et officiorum, quae a coniugio dimanant. Huiusmodi sunt mutuam dominium in coniugis corpus ad liberorum procreationem atque in concupiscentiae remedium; mutua fidelitas in hoc dominio sancte servando; mutua dilectio; utriusque contrahentis conspiratio ad familiae regimen, huius conventionis perpetuitas aliaque id genus non pauca. Iam vero nisi dicamus, civilem potestatem nullos prorsus limites habere, quibus coërcetur, quanam hominum iura a civili auctoritate erunt immunita, si intimiora etiam coniugum iura servituti humanarum legum subdantur? Quanam iura, quanam officia exclusive ad sacram potestatem pertinebunt, si recensita etiam iura ac officia a civili potestate dependeant?

Demum finis coniugalis contractus eandem emancipationem, ut ita loquar, a civili legislatione evidenter exposcit. Etenim finis praecipuus coniugii est filiorum propagatio atque educatio; ast utraque non more pecudum, sed ut hominem decet, instituenda est, scilicet, prout honestas ac religio requirunt. Humani nimirum coniugii finis natura sua rationalis est, moralis ac religiosus. In ipso etiam naturali statu, seposita sacramenti ratione, matrimonium ut officium rationalis naturae non eo spectat, ut pecudum more genus hominum quomodocumque crescat; neque eo tantum, ut cives patriae procurentur (23); sed eo potissimum

(22) Quemadmodum principes civiles in animum ius nullum habent, sic neque habent in corpus suorum subditorum, ita ut isti, quoad procreationem, ipsum alteri tradere non valeant, et in alienum ius acquirere. Cf. Martin loc. cit.

(23) Hic est error fundamentalis adversariorum, qui consueverunt tanquam principium inconcussum, atque evidens axioma assumere, matrimonium a natura, ut ipsi loquuntur, fuisse institutum ad propagandam socie-